

Romualdam Jermakam – 90

Armands Znotiņš

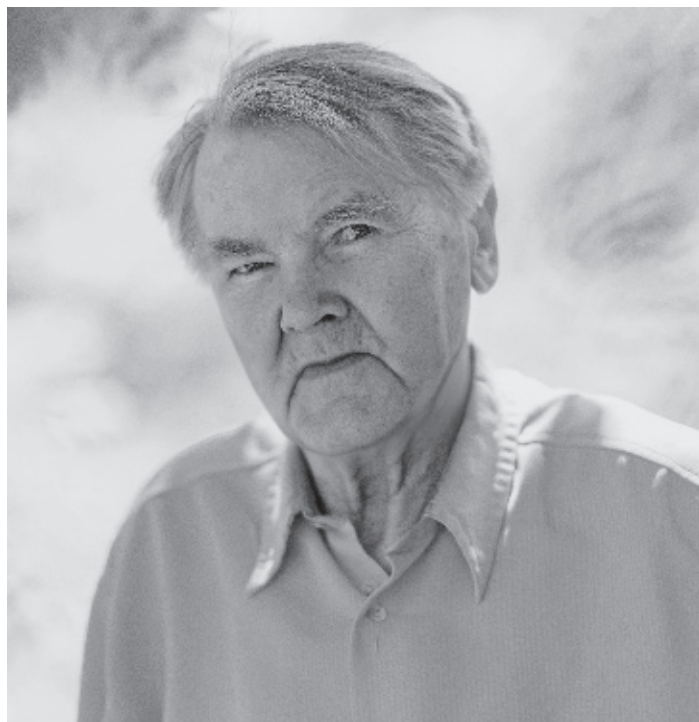
Ielūkošanās latviešu mūzikas vēstures dokumentos ļauj noskaidrot, kā komponists Romualds Jermaks 2011. gadā svinējis astoņdesmito jubileju. Rīgas Domā notiek autorkoncerts, muzicē ērģelnieki Atis Stepiņš un Kristīne Adamaite, trompetists Pēteris Kaldre un Valsts akadēmiskais koris "Latvija" Māra Sirmā vadībā, skan divas tokātas, jaunradītas korāļu apdares trompetei un ērģelēm, pirmatskaņojumu piedzīvo arī *Missa paschalis*. Desmit gadus agrāk Rīgas Domā norit Romualda Jermaka septiņdesmit gadu jubilejas autorkoncerts – arī šoreiz dzirdamas ērģeles, arī šoreiz programmā vokālā mūzika, tikai 2001. gadā uzstājas ērģeliece Lilīta Ozola un jauniešu koris "Balsis". Vēl desmit gadus iepriekš Romualds Jermaks sagaidījis sešdesmitgadi. Tāpat kā vēlākajos jubilejas gados, arī 1991. gadā viņa mūzika skan ne tikai Latvijas centrālajā katedrālē – tā, piemēram, Mūzikas akadēmijā Māras Vanagas vadītais kokļu trio "Rāmava" pirmatskaņo desmit latviešu tautasdziesmu apdaru ciklu "Ko tās kokles gauži raud". Taču oktobri neizbēgami pienāk kārtā Rīgas Domam, kur publika pirmoreiz dzird oratoriju "Es tēvu zemei noliecos". Dzied koris *Gaudeamus*, Antra Bigača un Aleksandrs Lukašūns, spēlē ērģelnieks Tālvāldis Deksnis, koklētāja Teiksmā Jansone un sitaminstrumentālists Vigo Račevskis.

Ja vien šī gada jūnijā koncertzāles jau būtu atkal atvērtas klausītājiem, Romualda Jermaka mūziku noteikti atskaņotu kokļu ansamblī, ērģelnieki un amatieru kori, viņa skaņdarbus repertuārā iekļautu orķestri un profesionālie kori. Tomēr šādas izdevības vēl nav, un tā nu komponists kopā ar visiem citiem gaida rudens sezonas sākumu.

2021. gada 10. jūnijā Romualds Jermaks svin deviņdesmito jubileju. Viņš joprojām raksta mūziku un joprojām ir klātesošs Latvijas kultūrā. Šī nozīmīgā gadskārta ir pašsaprotams iemesls, lai atgādinātu par komponista radītajām partitūrām un par viņu pašu.

Uzreiz jāmin dotie noteikumi – ierobežota apjoma ietvaros rakstīt tikai lielās līnijās pašu svarīgāko. Tādēļ latviešu muzikologiem paredzētais nākotnes uzdevums joprojām paliek nepieciešamība uzrakstīt Romualdam Jermakam veltītu monogrāfiju ar pilnu viņa darbu katalogu. Cik isti šo darbu ir, pagaidām zina vienīgi komponists pats. Ap 2000. gadu sagatavotajos raidījumos un intervijās minēts jau tā fantastisks skaitlis 800. Citur vēstīts, ka autora kompozīciju sarakstā ir ap 900 skaņdarbu. Bet, tuvojoties 2020. gadam, šur tur pavid magīskais skaitlis 1000.

Ņemot vērā to, ka komponists joprojām ir mūsu vidū, domāju, ka nebūs daudz pārspīlēts, uzrakstot frāzi – "Romualda Jermaka partitūru sarakstu veido aptuveni 1000 skaņdarbu visdažādākajos žanos". Būtiska daļa tur, protams, lietišķajai mūzikai – tau-

tasdziesmu apdarēm un oriģināldarbiem kokļu ansambļiem un amatieru korim, klavierēm un ērģelēm, jaunajiem vokālistiem un bērnu mūzikas skolas instrumentālo klašu audzēkņiem, baznīcas koru līmenim piemērotiem sakrālā žanra paraugiem, maršiem, uvertīrām un etidēm pūtēju orķestrim. Taču turpat arī liels daudzums koncertdarbu – turklāt tik nopietnu skaņdarbu, ka tos droši var atskaņot jebkurš ievērojams interprets arī ārpus Latvijas. Pie šīs Romualda Jermaka daiļrades daļas tad arī jāpakavējas ilgāk.

Lai atrastu kādus drošākus atskaites punktus, jāizvēlas trīs daļēji saplūstoši tematiskie loki: personība un vēsturiskais konteksts; saistība ar ērģelēm; mūzika citiem instrumentiem un balsīm.

Un sāksim, bez šaubām, ar pirmo. Romualds Jermaks dzimis 1931. gada 10. jūnijā Šķaunes pagastā ērģelnieka Boļeslava Jermaka ģimenē. Un piezīmēšu, ka tēvs nodzīvo deviņdesmit septiņus gadus. Šķaunes pagasts atrodas Latgalē, pie pašas Baltkrievijas robežas, un atbilstoši tam laikam un tradīcijām ģimene ir plaša – septiņi bērni. Tāpat arī pašam komponistam pieauguša cilvēka dzīvē – vecākā meita Karīna nāk no pirmās laulības, bet vēlāk dzimst vēl četras meitas un dēls. Kopā ar dzīvesbiedri, muzikologi Ilmu Grauzdiņu Romualds Jermaks bērniem izvēlas vārdus no zvaigžņu kataloga, tādēļ arī Eridana, Rana, Džemina un Auriga, savukārt vienīgā dēla Ariela vārdu nes arī Urāna pavadonis.

1931. gadā pasaulē nāk arī Artūrs Grīnups, Ringolds Ore, Jānis Kaijaks un Andris Vītolīņš. Zināma līdzība Romualda Jermaka daiļradei ir ar visu šo vīru veikumu – ar Ringolda Ores melo-disko plastiskumu un Jāņa Kaijaka oriģinālmūzikas demokrātisko izteiksmi, ar Artūra Grīnupa opusu psiholoģiskajām dimensijām un Andra Vītolīņa konsekvēnto pievērsanos ērģelēm un dažādām pielietojamās mūzikas sfērām.

Taču lielāka likteņu kopība un gara radniecība saskatāma ar vairākiem citiem vienaudžiem – Ģedertu Ramanu, Oļģertu Grāvīti, Edmundu Goldšteinu, Aldoni Kalniņu, Valteru Kaminski. Viņi visi, tāpat kā Romualds Jermaks, 20. gadsimta 60. un 70. gados tika minēti Latvijas vadošo komponistu vidū. Katrs no viņiem meklēja ceļu, kā tikt ārā no 50. gadu sociālistiskā reālisma pelēcības, vienmuļības un dogmatisma. Oļģerts Grāvītis to atrada operās “Audriņi”, “Sniegputenš” un “Vanadzīņš”, ar ko salīdzināma Romualda Jermaka oratorija “Salaspils sirdspuksti” un simfoniskā poēma “Audriņi”. Valters Kaminskis – kora dziesmu epikā, kurai līdzinās Romualda Jermaka opuss “Ikariāda” ērģelēm, korim un teicējam vai solodziesmu cikls “Ar zobenu sauli veda”. Aldonis Kalniņš radošo iedvesmu un patvērumu meklēja folklorā. Romualds Jermaks tāpat, un vēlāk viņš atceras: “Esmu izbraidījis folkloras ekspedīcijas, ap tūkstoš tautasdziesmu pierakstījis, izpratis to būtību”. 1968. gadā top piecu tautasdziesmu apdaru cikls “Latgales svīta”, pirms un pēc tam mūzikā iestrādāts arī citos Latvijas novados gūtais. Ar Ģederta Ramana daiļradi Romualdu Jermaku savukārt vieno muzikālā vēstījuma objektivitāte, vairīšanās no asiem, disharmoniskiem konfliktiem, lirisko rakursu daudzveidība, instrumentācijas nianšu gamma, un te vērts atgādināt par simfonisko tēlojumu “Manu jaunu dienu zeme” vai simfonisko poēmu “Kalnā kāpējs”. Visbeidzot, arī Edmunds Goldšteins apdarina Latgales dziesmas un nepiemirst par koklēm, un viņa klavieru trio vai arī trio vijolei, flautai un klavierēm kādreiz derētu nospēlēt vienā programmā ar Romualda Jermaka klavieru trio vai “Pavasara dziesmu” vijolei, flautai, arfai un koklei.

60. gados sevi piesaka jauna komponistu paaudze – izaicinošāka, laikmetīgāka, avangardiskāka. Paulam Dambim un Romualdam Kalsonam drīz pievienojas Pēteris Plakidis, Pēteris Vasks, Juris Karlsons, un viņu gados vecākie kolēģi neizbēgami paliek aizvien jaunāku autoru ēnā. Tā līdz pat mūsdienām, kad vienīgais no Romualda Jermaka vienaudžiem mūsu vidū palicis Aldonis Kalniņš – taču gan viņu, gan Ģederta Ramana, Edmunda Goldšteina, Andra Vītoliņa mūzika ir pelnījusi, lai ikkatrs nopietns latviešu interprets to kādreiz pārlūkotu, pārvērtītu, atrastu sev piemērotāko.

Romualda Jermaka mācību gaitās iejaucas Otrais pasaules karš un padomju totalitārais režīms, kas ērģelnieka ģimeni automātiski ierindo bīstamu ienaidnieku vidū, un Jāzepa Mediņa Mūzikas vidusskolā viņš iestājas tikai 23 gadu vecumā. 1957. gadā Romualds Jermaks uzsāk studijas Latvijas Valsts konservatorijā Jāņa Ivanova kompozīcijas klasē un 1962. gadā saņem diplomu ar izcilību. Tā ir pirmā lielā atzinības zīme Romualda Jermaka mūžā; vēlāk seko vairāki diplomu kompozīciju konkursos, Aglonas bazilikas Goda diploms – pēc tam, kad pāvesta Jāņa Pāvila II viesošanās Latvijā aizvadīta ar pirmatskaņojumu liturģiskajam opusam *Missa solemnis dedicata Suae Sanctitati Pape Joanni Pauli II* –, Jāņa Ivanova prēmija, Kultūras ministrijas Atzinības raksts, bet pieņemu, ka īpašu gandarījumu komponistam sagādāja Amerikas latviešu ērģelnieku ģildes Goda biedra tituls.

Gads pēc studijām pavadīts darbā Rēzeknes Mūzikas vidusskolā, bet nākamais mācību gads – Cēsis. No 1964. gada līdz 1971. gadam Jermaks strādāja par skaņu režisoru Latvijas Televīzijā. No 1971. gada Romualds Jermaks ir Mūzikas akadēmijas docētājs, 1988. gadā viņu ievēl par docentu. Studijās pie ērģelnieka Nikolaja Vanadzīņa gūtās zināšanas Romualds Jermaks izmanto pirmajos atjaunotās neatkarības gados, kad Daugavpils Mūzikas vidusskolā atkal tiek atvērta Ērģeļu klase. Mūzikas akadēmijas auditorijās viņš redzams vēl Jura Karlsona rektorāta laikā, bet pēc tam gan paliek vienīgi kompozīcija. Un, protams, ilgas pie ērģelēm pavadītas stundas.

Par šo savas dzīves daļu Romualds Jermaks atklāti atzinis: “Man jau tās ērģeles – kaut vai nakts vidū...” Un patiešām – kad 1971. gadā viņš sāk būvēt vasarnīcu Lāčupītē, netālu no Apšuciema pludmales, lielāko daļu no visas ēkas atvēl ērģeļu zālei. Ilma Grauzdiņa raksta grāmatu “Tūkstoš mēlēm ērģeles spēle”, savukārt Romualds Jermaks liek kopā no Ļeņingradas pārvestās ērģeļu stabules, pēta, būvē, eksperimentē. 1983. gadā Lāčupītē notiek pirmais komponista

ģimenes un draugu rīkotais mūzikas festivāls, un līdzās ērģeļu spēlei pats esmu tur dzirdējis Egila Siliņa, Solveigas Rajas, Kārļa Miesnieka dziedājumu.

Otra iniciatīva, kas ir absolūtā pretrunā ar padomju režīma ideoloģiju un padomju cilvēka dzīvesveidu – cikls “Latvijas vēsturiskās ērģeles”. 80. gados Latvijas baznīcas atrodas nožēlojamā stāvoklī – ēkas izdemolētas, ērģeles salauztas, draudzes izklīdinātas, garīdznieki pakļauti nebeidzamām aizdomām un izsekošanai. Romualds Jermaks kopā ar ērģelniekiem Tāivaldi Deksnī, Vītu Kalnciemi, Ati Stepiņu, Aivaru Kalēju, trompetistu Jāni Klišanu un vēl citiem dodas šai entropijai pretī. Viņi brauc ne tikai uz Kuldīgas un Daugavpils, bet arī Dagdas, Kalupes, Liksnas, Jaunpiebalgas, Trikātas un citu atālu Latvijas novadu luterāņu un katoļu baznīcām, veic restaurācijas darbus un ieskaņo mūziku. Pamats šīm aktivitātēm ir oficiāli apstiprināts – 25 skaņuplašu sērija “Latvijas vēsturiskās ērģeles”, un tur, protams, repertuārā iekļauti arī Romualda Jermaka jaundarbi.

Tolaik Doma baznīca eksistē kā Doma muzejs un koncertzāle, un tieši ar monumentālajām katedrāles ērģelēm saistīti daudzi nozīmīgi Romualda Jermaka meistardarbi. Raksturojot komponista daiļradi, bieži tiek piesaukta politonalitāte, poliharmonija, poliritmika, polistilistika – tāpat tie 20. gadsimta kompozicionālie paņēmieni, kas postromantisku pasaules skatījumu vērs daudznozīmīgāku, daudzšķautņaināku, neparedzamāku. Lielāks avangards Romualdam Jermakam arī nav vajadzīgs – ne 70. gados, ne vēlāk; parasti viņš apstājas īsi pirms sonoriem slāņojumiem un aleatoriskām figūrām, taču jau šajā punktā mūzikas ritmiskā un harmoniskā komplicētība ir tik augsta, ka komponists ar tās palīdzību var izteikt visnopietnākās izjūtas un idejas. Šeit rodams gan simbolisks vispārinājums, gan metafiziskas dimensijas, gan eksistenciālas apjautas, komponistam vienlaikus uzturot arī muzikālās domas plastiku un pastāvīgas noskaņu maiņas.

60. gados Latvijas mūzikas dzīvē neatņemami klātesoši ir ērģelnieks Pēteris Sīpolnieks un Tovija Līfšica vadītais Filharmonijas kamerorķestris, un 1969. gadā Romualds Jermaks raksta Pirmo koncertu ērģelēm un kamerorķestrim, ko mūziķi iekļauj 1970. gada 11. novembra programmā Rīgas Domā. Teicama izvēle Lāčplēša dienai, jo mūzika ir dziļi nopietna un dramatiski piesātināta. Ja runājam par iepriekš piesaukto polistilistiku, salīdzinājumā ar Marģera Zariņa ērģeļkoncertiem Romualda Jermaka daiļradē tā izpaužas pieklusinātāk, taču izteiktākas ritmiskas pulsācijas un tokātiskas aktivitātes brīži nenoliedzami vēsta par 20. gadsimta pasauli, un arī liriskās atklāsmēs atspoguļojas laikmetīga cilvēka vērojums.

70. gados uz Vāciju vēl nav aizbraukusi Brigita Mīze, un arī Tovija Līfšica vadītie kameramūziķi turpina koncertēt vēl jo aktīvāk, un tā nu Romualds Jermaks 1976. gadā raksta Otro koncertu ērģelēm un kamerorķestrim, kura pirmatskaņojums pienāk nākamā gada februārī Rīgas Domā. Dramatiskie kāpinājumi šeit mazāk asi, improvizatoriskās skaņu plūsmas izteiktas kontemplatīvākos vaibstos, taču citas komponista daiļrades īpašības paliek, kur bijušas, – krāšņas polifonās struktūras, droši būvēta un iepriekšneparedzama pavērsieni caurvīta forma, ērģeļu monologam un stīgu orķestra daudz balsībai dotās iespējas.

Otrajā koncertā klāt vēl sitaminstrumenti, kas 20. gadsimta mūzikā kārtējo reizi apliecina, ka viss nav tik vienkārši un vienozīmīgi, kā šķiet no pirmā acu uzmetiena, savukārt Trešais koncerts rakstīts ērģelēm un vijolnieku ansamblim. Brigita Mīze un ansamblis “Kantilēna” partitūru pirmoreiz spēlēja 1978. gadā Ļeņingradā Gļinkas kora kapelas zālē, bet Rīgā pēc četriem gadiem par piemērotāko atzīst Latvijas Universitātes Lielo aulu. Pēc neierastākās Otrā ērģeļkoncerta četrdaļības Trešajam ērģeļkoncertam atkal ir klasiski veidots trijdaļu cikls – skaista, jūtīga, emocionāli piepildīta lēnā daļa *Sensibile* un spriegas, izteiksmīgas, aktīvas malējās daļas. Vēlāk Trešo ērģeļkoncertu atskaņo arī Tāivaldis Deksnis, un, ņemot vērā mūzikas vispārējo kvalitāti, spilgti izteikto lirisko vēstījumu un “jaunās lietišķības” iezīmes, šo partitūru vērts atskaņot mūsdienu solistiem Latvijas Universitātes aulā, Jāņa baznīcā

Pie ērģelēm Lāčupītes vasarnīcā

vai Ventspils koncertzālē vienā programmā ar Paula Hindemita slaveno “Kameramūziku” Nr. 7 ērģelēm un kamerorķestrim – būtu gan kopīgas paralēles, gan nepieciešamie kontrasti.

Jauni interpreti noderētu arī 1983. gadā radītajam Koncertam divām ērģelēm, trim trompetēm, stīgu orķestrim un sitaminstrumentiem. Kopš tā laika mūžībā devušies gan Tāivaldis Deksnis un Oļģerts Cintiņš, gan Tovijs Līfšics, bet jau 1984. gadā mūžs noslēdzas Pēterim Sīpolniekam. Nākamā gada februārī Tāivalža Dekšņa pirmatskaņotais koncerts ērģelēm solo rakstīts par godu Pētera Sīpolnieka piemiņai, un arī tā ir viena no Romualda Jermaka daiļrades virsotnēm – izvērsta trijdaļu cikls uzrunā ar tematiskā materiāla un emociju diferenciaciju diapazonā no neoklasicisma un neobaroka formās ietvertiem dramatiskiem tēliem līdz apskaidrotai apcerei. Fināls pienāk ar svinīgu tokātu – acimredzot Romualda Jermaka un viņa līdzgaitnieku izpratnē par šīs dzīves noslēgumu un skatā uz mūžības dimensijām nav nekā biedējoša.

Ar Tāivaldi Deksnī Romualds Jermaks sadarbojies vēl 2011. gadā, kad Rīgas Domā izcilais ērģelnieks kopā ar Intu Dālderī pirmatskaņo trīs gadus iepriekš komponēto Koncertu klarnetei un ērģelēm. 1987. gada vasarā savukārt pirmoreiz spēlēts ar 1985. gadu datētais Koncerts flautai un ērģelēm, kur komponists uzrunājis flautistu Imantu Sneibi. Vēl viens ar Rīgas Domu un Tāivaldi Deksnī saistīts opuss – 1992. gada Koncerts ērģelēm un sitaminstrumentiem; 1998. gadā publika dzird visu ciklu, un perkusijas spēlēja Vīgo Račevskis.

Lūkojoties senākā pagātnē, redzams, ka komponista jaunrade nonākusi arī vijolnieka Valda Zariņa un trompetista Georga Sniķera redzeslokā – 1980. gadā pirmoreiz skan 1977. gadā tapušais Koncerts vijolei un ērģelēm ar Oļģerta Cintiņa līdzdalību, bet 1981. gada pirmatskaņojumā Koncertam trompetei un ērģelēm piedalās Aivars Kalējs. Laika gaitā Romualds Jermaks atrod aizvien jaunus domubiedrus – viņa 1995. gadā komponēto Koncertu čellam, ērģelēm un kamerorķestrim pirmatskaņo Ēriks Kiršfelds un Larisa Bulava, bet pie Latvijas filharmonijas kamerorķestra diriģenta pulks jau stājies Gints Kārklīšs; 2005. gadā top Koncerts čellam

un ērģelēm, ko nākamajā gadā komponista jubilejas programmā spēlē Leons Veldre un Diāna Jaunzeme. Lieki teikt, ka arī šie opusi pieder Romualda Jermaka daiļrades labākajai daļai, simpātijas raisot kaut vai ar flautas un klarinetes solopartiju melodisko plūdumu un tēlu dabiskumu. Šī ir nopietna, cildena, emocionāli dažāda un profesionāli prasmīgi uzrakstīta koncertmūzika, kas katrā ziņā atskaņojama arī ārpus Rīgas Doma – galu galā tagad interpretiem brīvi pieejamas ne tikai Cēsu baznīcas, Dubultu baznīcas vai Rīgas Svētās Ģertrūdes baznīcas, bet arī Ventspils koncertzāles stabuļu ērģeles.

Viens no skaistākajiem iedvesmas brīžiem Romualda Jermaka mūžā pienāk, arī domājot par cilvēka balsi. 1968. gadā tapusi noktirne "Ir tikai nakts" pieder pie biežāk minētajiem skaņdarbiem, raksturojot komponista veikumu, un ir arī saprotams, kādēļ – mūzika plūst apbrīnojami daiļi, apskaidrotu skumju caurvītajā vēstījumā saklausāmas arī rekviēmiskas noskaņas, taču drūma traģisma nav – vienīgi pieskāriens mūžībai. Jura Helda dzejā to tikai akcentē noktirnes noslēgumā atklāti izteiktais Johana Sebastīāna Baha vārds, bet 1969. gada ieskaņojums ar Valsts akadēmisko kori "Latvija", tenoru Kārli Zariņu un ērģelniecei Jevgeņiju Ļisicinu atkal apliecina, ka komponists jau toreiz sastapies ar visaugstākās kvalitātes interpretiem.

2002. gadā Romualds Jermaks sarakstījis arī Rekviēmu. Darbs atbilst žanra tradīcijām gan pēc apjoma un atskaņotāju sastāva – vairāk nekā 40 minūšu garajā opusā piedalās soprāns, tenors, vīru koris un ērģeles –, gan arī pēc liturģiskā teksta lasījuma – Rekviēmā var dzirdēt *Dies irae*, *Sanctus*, *Agnus Dei*, bet noslēdzošajā septītajā daļā – *Lux aeterna*. Tātad arī šeit koncepcija apzināti veidota pēc principa 'no tumsas uz gaismu', un arī visdramatiskākajos rakursos komponists atturas no īsti disharmoniska un disonējoša traģisma. Šis jau ir Romualda Jermaka vēlīnais daiļrades periods, kur pārsteigumu mazāk, lai gan vairākas ainas ar vīru kori patiešām pievērš uzmanību – katrā ziņā, ja atceramies, kādi tik skaņdarbi nav rakstīti Garīgās mūzikas festivālam, jāsecina, ka tā organizētāji droši var atcerēties arī par šo gandrīz divdesmit gadus seno partitūru, jo tā vismaz būvēta uz profesionāli droša pamata.

Ar Rekviēma žanru un būtību sasaucas arī Romualda Jermaka oratorijas "Salaspils sirdspuksti", "Sāpju ceļš" un "Es tēvu zemei noliecos" līdz ar simfonisko poēmu "Audriņi". Te jāatgādina, ka nacistu veiktā Audriņu ciema iznīcināšana un Salaspils koncentrācijas nometnes pastāvēšana bija no nedaudzajām 20. gadsimta Latvijas vēstures traģēdijām, par kurām varēja runāt padomju laikā – un mākslinieki to arī izmantoja, vēlākajām paaudzēm atvēlot telpu interpretācijām, kas ietvertu arī mājienus uz komunistisko teroru un genocīdu. Turpat jāteic, ka "Audriņus" un "Salaspils sirdspukstus" laika nospiedums skāris daudz lielākā mērā, nekā Romualda Jermaka ērģelkoncertus – 1962. gadā veiktais simfoniskās poēmas ieraksts Leonīda Vīgnera vadībā vēsta par jūtami konvencionālāku mūzikas valodu, kas pausta prasmīgi veidotā instrumentācijā un formā, tomēr bez izteiktas individualitātes, kamēr oratorijas skaņurakstā uz tālāka estētiku norāda sitaminstrumentu akcentētie marši. Taču labi dzirdams arī tas, ka "Salaspils sirdspukstos" izpaužas atšķirība starp garīgo un laicīgo oratoriju konceptuālo pamatojumu un emocionālo iedabu – iztrūkstot nepieciešamībai pēc reliģiska rakstura izlīdzinājuma un harmonijas, mūzikas dramatiskie vaibsti atainoti asāk un skarbāk, ekspresija iedzīvināta tiešāk un kontrastaināk.

Līdzīgi ar abām atmodas laikā rakstītajām oratorijām, kur izmantota latviešu represēto dzejnieku un trimdas autoru dzeja. Mainoties vēsturisko notikumu skatpunktam, saglabājas iepriekšējās semantiskās un retoriskās figūras, kas savukārt kontrastē ar komponista sakrālās mūzikas emociju pasauli un ideju sfēru. Protams, tas uzdod virkni jautājumu saistībā ar mākslasdarba saturu un izteiksmes līdzekļu autentiskumu, par ko kultūras teorētiķi ilgi diskutē arī literatūras vai kino jomā, taču Romualds Jermaks uz šiem jautājumiem atbildējis ar vismaz trīspadsmit mesām, un atbildējis ne bez pārliecības.

Un atkal kāds kontrasts – Rekviēma un tam radniecīgo partitūru mūzikas norādēm uz nāvi un fizisko iznīcību pretstatīta pašā sākumā pieminētā *Missa paschalis* jeb "Lieldienu mesa", kur vēstījuma centrā ir augšāmcelšanās. Ar "Lieldienu mesu" sabalsojas arī *Missa Beatissimae Mariae Virginis Matris divine gratie* sieviešu

korim, "Lieldienu zvani" sieviešu korim un ērģelēm, kantāte "Paceliet sirdis", *Te Deum, Veni Sancte Spiritus*, arī ērģelēm solo rakstītie opusi "Himna Saulei", "Kristus atnākšana" un vēl citi darbi. Protams, daudzi no tiem ietiecas pielietojamās mūzikas sfērā, taču te noteikti jāpiemin kāds koncertžanram piederīgs opuss – 1983. gadā radītais cikls "Gaismas stīgu mūzika" ērģelēm, flautai, soprānam, tenoram, korim un sitaminstrumentiem. Šeit skaņās ietērpta Rabindranata Tagores dzeja, un Romualda Jermaka darbs arī atbilst dižā indieša daiļradē paustajam vērienam, vispārinājumam un harmonijas apjautai – "Gaismas stīgu mūzika" rit aparotā mierā vai arī uzbrāzmo liksmas aizrautības viļņos, bet skaņdarba transcendentālie aspekti saplūst ar poētisku skaistumu.

Romualdam Jermakam šī nav vienīgā sastapšanās ar pasaules literatūras klasiķa veikumu – jau 1970. gadā top "Sešas dziesmas ar Tagores vārdiem" balsij un ērģelēm, un togad komponists raksta arī opusu "Mana dziesma" balsij, čellam un klavierēm. "Tagores ciklā" muzikālo veidolu iegūst, piemēram, dzejoļi "Nakts ir tumša" un "Es gremdējos veidu okeāna dziļumā", deviņus gadus vēlāk līdzīga tematika risināta poēmā korim un ērģelēm "Visums", un šajā literatūras un mūzikas kopīgi radīto tēlu lokā iekļaujas arī 1976. gada cikls korim un ērģelēm "Jūra dzied".

Šo un vēl citu darbu nosaukumi runā paši par sevi, liekot Romualda Jermaka daiļradē definēt konkrētu transcendentālisma līniju, kur ār pasaules atspoguļojums pāraug pastorāla tēlojuma ietvarus, kļūstot par simbolisku fenomenu atklāsmi. Šai jaunrades jomai tad arī ir piederīga divām ērģelēm rakstītā uvertūra "Pretī zvaigznēm" un deviņu ērģelīdarbu cikls "Planētas"; Romualds Jermaks, tāpat kā Imants Ziedonis, jūtas ļoti harmoniski, apercerot pasaules un dvēseles konstelāciju pēc principa "man labvēlīgā tumsā", viņš lūkojas zvaigznēs, pieredz Baltijas jūras daudzveidīgo virnojumu un gremdējas gan fiziski tveramā, gan metaforiskā okeāna dzīlēs, tomēr vislielākajā mērā komponista mūziku apstaro saules gaisma – koša, dzīvinoša un silta.

Paradoksāli, bet viens no Romualda Jermaka pašiem vitālākajiem un liksmākajiem darbiem vienlaikus atrodas arī komponista daiļrades laikmetīguma skalas tālākajā punktā, saskaroties ar aleatorikas, sonorikas un performances elementiem. Tas acimredzot bijis nepieciešams tādēļ, lai uzsvertu ieceres koncertiskumu, rotaļīgumu, teatralitāti, jo citādā ziņā 1974. gadā komponētais koncertīno "Do-Mi-Sol" klavierēm un kamerorķestrim atbalso Haidna, Mocarta un Baha stilu un intonācijas. Un, protams, arī šis apzinātās stilizācijas dēļ Romualda Jermaka koncertīno ir pretstats daudzu citu komponista darbu romantiskajai izteiksmei. Agneses Egļiņas interpretācija, bez šaubām, kongeniāla, un 2011. gada ierakstā lieliski var dzirdēt, ka šis opuss tīri labi patik arī Andra Vecumnieka vadītā Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra mūziķiem, taču Romualds Jermaks te ir pretimnākošs ikkatram – arī šī partitūra parāda, ka no visiem pūšaminstrumentiem komponistam pati tuvākā laikam gan būs flauta, bet tas nebūt neizslēdz citas saistošas tembrālās izvēles: pēc pirmās daļas aizrautīguma seko apbuošs lirisks plūdums ne bez dziļākas subjektivitātes, bet trešajā daļā autors kopā ar atskaņotājiem gandrīz jau gatavs ļauties sambas, rumbas vai kādas citas Latīņamerikas dejas ritmiem. Īsi sakot, ja citi Romualda Jermaka skaņdarbi dažbrīd izsauc pāris asociācijas ar Rihardu Dubru, Pēteri Butānu vai Mārtiņu Braunu, tad šeit klātesošs ir Georgs Pelēcis. Protams, līdz zināmāi robežai – pieņemu, ka no aktīvas piedalīšanās Brazīlijas karnevālā tomēr atturētos arī viņš.

Hronoloģiski netālu atrodas vēl kāds laikmetīgu interpretāciju pelnīti guvis Romualda Jermaka opuss – 1977. gadā komponētā *Sinfonia concertante* flautai, klarnetei, saksofonam, mežragam, trompetei, trombonam un pūtēju orķestrim, kas pirmatskaņojumu piedzīvoja Mendēļa Baša vadībā, bet 2016. gadā Orķestris "Rīga" jau ar pavisam citu solistu sastāvu un diriģentu Valdi Butānu par šo skaņdarbu atgādina atkal. Liekot secināt, ka laikmetā pirms Andra Dzeniša, Anitras Tumševicas un citiem avangardistiem Romualda Jermaka *Sinfonia concertante* bijis viens no sarežģītākajiem skaņdarbiem Orķestra "Rīga" repertuārā, taču interpretiem un klausītā-

jiem tas spēj sagādāt patiesu prieku gan toreiz, gan tagad – mūzikas sakāpinātais spriegums un dzīvīgā enerģija izpaužas daudzveidīgās tembru, tēlu un raksturu spēlēs, kur komponists, protams, atvēl pienācīgu vietu arī liriskai atelpai un poētiskām noskaņām.

Romualda Jermaka Otro simfoniju pilnībā aizēnojuši neskaitāmi citi komponista opusi. Patiesībā to pašu var teikt arī par 1963. gadā rakstīto Pirmo simfoniju, ko Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris pirmo un laikam arī pēdējo reizi atskaņojis Radio studijā gadu vēlāk. Taču nekas neliedz šo partitūru izvilkt no arhīva, noslaucīt no tās putekļus un iekļaut kādā koncertprogrammā – ja komponista vienaudzim Artūram Grīnupam, rakstot Pirmo simfoniju, neviens nebija pateicis, ka romantisms beidzies jau vismaz pirms pusgadsimta, kas tieši tāpat attiecināms uz šajā laikā komponētajām Jāņa Ķepiņa pirmajām divām simfonijām, tad Romualds Jermaks iedvesmojies no laikmetīgākiem paraugiem, piemēram, Sergeja Prokofjeva mākslas. Rezultātā lakoniskais četrdaļu cikls (un jau toreiz komponists pratis veidot pārliecinošu muzikālo dramaturģiju) uztverams kā gana spilgts un oriģināls 60. gadu optimisma paraugs – arī par šo kultūras un sabiedriskās dzīves periodu vēsturnieki un teorētiķi veic pētījumus un raksta monogrāfijas, un arī Romualda Jermaka simfonijai iespējams viņus pārceļt atpakaļ aizgājušo gadu atmosfērā.

Līdzīgas izjūtas raisa klavieru cikls "Akvareļi" (precīzāk, pirmais no tiem, jo daudzus gadus vēlāk komponists pievienoja otro burtņīcu ar Latgales ainām) un no tālas pagātnes atceļojusi, toties skaidros un noteiktos toņos dzirdamā Dainas Vilipas interpretācija – no vienas puses, Romualda Jermaka "Akvareļi" 1966. gadā palīdzēja viņam radīt mūsdienīga komponista reputāciju, no otras puses, šī mūzika tik spilgti atklāj pasauli, laikmeta garu, atmosfēru, kuru vairs nav. Vēstures ritējums ir neapstādināms. Cikls "Akvareļi" palicis, un tur toreiz trīsdesmit piecus gadus vecais komponists visnotaļ antiromantiskā un ekspresionisma elementu caurstrāvētā mūzikas valodā raugās uz Daugavu, Latgales ainavu, Ežezuru, lāstekām un nemierīgu jūru, iejūtas rudens noskaņā, staigā pa Tallinu naktī, 40 sekunžu laikā aizšaujas garām Pļaviņu HES ugunīm (un ja Romualda Jermaka mūzikā vispār kaut kur meklējama ironija, tad šeit), lūkojas augšup uz monumentu "Kosmoss" (un tūlīt, tūlīt civilizētā pasaule sasniegs Marsu un citas planētas, un vairs nebūs ne humānu, ne tehnoloģisku katastrofu), bet visdziļāko dramatisma apjautu viņā tomēr atstāj majestātiskais Elbruss.

Noslēgumā, kad pats svarīgākais par Romualdu Jermaku ir uzrakstīts (bet daudzi vērtīgi skaņdarbi droši vien vienalga palikuši nepamanīti), atliek vienīgi pateikt, kuri žanri tūkstoš partitūru klāstā tomēr atstāti neaizpildīti, un iezīmēt vēlāmās nākotnes perspektīvas. Pirmkārt, iztrūkst operas, un iztrūkst arī citu skatuvisko žanru – kas nepārsteidz, ja atceramies, ka arī Aldonis Kalniņš un Edmunds Goldšteins, Artūrs Grīnups un Ģederts Ramans, Jānis Ivanovs un Pēteris Plakidis nekad netika uzrunāti. Tā nu dramatisks ainas Romualda Jermaka daiļradē meklējamas oratorijās un tām radniecīgos darbos, kur, kā jau minēju, vismaz Rekvīems pelnījis profesionālu koru atskaņojumu. Otrkārt, nedaudz divaini, ka Romualds Jermaks, kurš tomēr septiņus gadus strādājis Latvijas Televīzijā, nekad nav pievērsies teātra un kino mūzikai. Tādēļ komponista darbu klausītājiem uzskatāmāka vizualitāte rodama "Gaismas stīgu mūzikā", "Sešas dziesmas ar Tagores vārdiem" un, bez šaubām, vēl citur – atbilstoši noskaņojumam un iztēlei.

Visiem pārējiem paliek iespēja atskaņot Romualda Jermaka darbus visur pasaulē, kur vien ir stabuļu ērģeles. Arī Elbas filharmonijā, arī Sanktpēterburgā, Tokijā un Losandželosā. Ja nepieciešams, liekot klāt arī citus instrumentus un balsis. Skaidrs, ka nevienam no latviešu ērģelniekiem par Romualda Jermaka daiļradi nav jāatgādina, taču plašāks, mākslīgu robežu neiegrozīts konteksts ir noderīgs vienmēr. Šādu uzmanību pelnījušas arī Romualda Jermaka daudzskaitlīgās partitūras – jāmāk tikai izvēlēties. ●